CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT LİSANS TAMAMLAMA PROGRAMI

(İLİTAM)

İSLAM AHLAK FELSEFESİ DERSİ

VII. ÜNİTE

(İSLAM AHLAK FELSEFESİ: EBU BEKİR ZEKERİYA ER-RAZİ'NİN AHLAK ANLAYIŞI)

DERSİN SORUMLUSU
Yrd. Doç. Dr. Nuri ADIGÜZEL
Cumhuriyet Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
DİKAB Öğretim Üyesi

ÜNİTİDE ELE ALINACAK KONULAR

1. **Ebu Bekir Zekeriya Er-Razi'nin Ahlak Anlayışı**

ÜNİTEKAZANIMLARI

Bu üniteyi tamamladığınızda;

- Zekeriya Er-Razi'nin Hayatı ve şahisyeti
- ahlak ilmindeki yerini
- Zekeriya Er-Razi'ye göre ruhun güçleri ve erdemlerini
- Zekeriya Er-Razi'ye göre Hayatın amacı ve haz arasındaki ilişkiyi öğrenmiş ve kavramış olacaksınız.

ÜNİTE VII

İSLAM FELSEFESİNDEAHLAK II

I. EBU BEKİR ZEKERİYA ER-RAZİ'NİN AHLAK ANLAYIŞI

a. Kısaca Hayatı ve Şahsiyeti

Filozof Ebu Bekir Muhammed b. Zekeriya er-Razi, tıp, kimya ve bu ikisini birleştirmesiyle ün kazanmıştır. Bu alanda on yedinci yüzyıla kadar Avrupa'da hüccet olmuştur. Tarihçilere göre ortaçağların en büyük doktorlarından biri olmasının yanı sıra İslam Devleti'nin de doktoru idi. 865 yılında Tahran yakınlarında bulunan Rey şehrinde dünyaya geldi. Orada öğrenim gördü. Riyâziyât, felek, mantık, edebiyat ve kimya okudu. Daha sonra tıp, felsefeye yönelerek bu alanlarda kendini geliştirdi ve ünlü oldu. (Râzî, 1982: (Giriş) A).

İslam düşünce tarihinde tabiatçı felsefe akımının temsilcisi kabul edilmektedir. Ayrıca kuyumculuk yaptığı ve müzik ile ilgilendiği kaydedilmektedir. Kuyumculuğu onun aynı zamanda başka madenlerden altın elde etme sanatı olan simya (kimya) ile ilgilenmesine sebep olmuştur. Hatta kurduğu laboratuarda açığa çıkan gaz ve buhar gözlerinde rahatsızlığa yol açmıştır. Bu rahatsızlığı ömrünün sonuna kadar çekmiştir. (Kaya, 2005: 69).

Tıp alanında elde ettiği derin bilgisi sonucu Rey'de bulunan hastanenin (bîmâristân) başhekimliğine getirildi. Otuzlu yaşlarda Bağdat'ta bulunan büyük hastanenin başhekimlik sınavında ise yüz hekim arasında birinci geldi. Onun geliştirdiği yöntemle hastaları önce asistanlar, sonra başasistanlar muayene eder, gerekmesi halinde onunla kendisi ilgilenirdi. Muayene, teşhis, ilaçların etkileri ve tedavinin gelişim süreci gözlem defterlerine kaydedilmekteydi. Hastaların denek olarak kullanılmasına izin vermemiş, deneylerini maymunlar üzerinde yapmıştır. Onun bazı eserleri on dokuzuncu yüzyıla kadar kırktan fazla baskı yapmıştır. (Kaya, 2005: 70).

Zihin dışındaki varlığın oluşumunda beş ezeli ilkenin etkili olduğunu iddia etmesi bir çok düşünür tarafından eleştirilmiştir. Tanrı-insan ve birey-toplum ilişkilerinde aklın yanı sıra adalet ilkesinden ve merhamet duygusundan başka ölçü tanımaması ve katı bir akılcılığı temsil etmesi İslam dünyasında onun etkili olmasını engellemiştir. Onun *"et-Tıbbü'r-Rûhânî"* adlı eseri ise bazı yazarlar tarafından İslam düşünce tarihinde kaleme alınan ilk ahlak felsefesi kitabı olarak nitelendirilmektedir. (Bkz. Kaya, 2005: 71).

Ömrünün sonlarında Parkinson hastalığına yakalanmış olan filozof aynı zamanda katarakt olmuş ve 925 yılında Rey'de ölmüştür. (Kaya, 2005: 71).

b. Ahlak Anlayışı

Ahlak anlayışında Eflatuncu olmakla birlikte Râzî, yeni Eflatunculuk ve Maniheizmin de etkisi altındadır. "*et-Tıbbü'r-Rûhânî*" adlı eserinde Eflatun'u filozofların üstadı ve büyüğü olarak görmektedir. Ayrıca Galen'den de etkilenmiş ve onun bazı kitaplarından alıntılar yapmıştır. (Bkz. Çağrıcı, 2006: 133).

Râzî'ye göre bedensel ve ruhsal olmak üzere iki türlü tıp vardır. Birincisi bedeni korumayı ve hastalıklarını tedavi etmeyi, ikincisi ise ruhu ahlaki hastalıklardan korumayı ve hastalıklarını tedavi etmeyi amaçlar. Onun ahlak anlayışı, dünya hayatına karşı ölçülü bir ilgisizliği, ölümü önemsiz görmeyi, sabır, kanaat gibi zâhidâne erdemler kazanmayı öngörmektedir. Bu yönüyle Sokrat ve Stoa ahlakını da çağrıştırmaktadır. Zira o da Sokrat gibi aklı ve felsefeyi yegâne kurtuluş yolu olarak görmektedir. Onun akla ve felsefeye olan aşırı güveni, vahye dayanan dini ve peygamberliğin gereksizliğini savunmaya götürmüştür. Hatta Allah'a inanıyor olmakla birlikte peygamberliği zararlı saymış ve bundan dolayı şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Fakat birçok İslam ahlak düşünürü onun adını zikretmese bile "et-Tıbbü'r-Rûhânî" adlı eserdeki görüşlerinden yararlanmışlardır. Örneğin Ebu'l-Ferec ibnü'l-

Cevzî (ö. 1200), "et-Tıbbü'r-Rûhânî" adıyla bir eser kaleme almış ve Razi'nin eserinden ismini zikretmeksizin aktarmalarda bulunmuştur. (Bkz. Çağrıcı, 2006: 134).

Râzî, es-Sîretü'l-Felsefiyye'sinde dünyaya aşırı düşkünlüğe karşı olduğu gibi, riyâzet ve züht hayatında aşırılığa da karşı çıkmaktadır. Zira aşırı riyazet ve züht hayatı yaşamak dünyanın yıkımına ve tüm insanlığın zarar görmesine sebep olur. (Bkz. Çağrıcı, 2006: 135).

Râzi'ye göre ruh beden ilişkisinde üstünlük ruha aittir. Bununla birlikte o, insanın ruhunda ortaya çıkan bazı acıların fizyolojik belirtilerle anlaşılıp açıklanabileceği görüşündedir. Ona göre insanın ahlaki erdemlere ve mutluluğa ulaşması için ilk yapması gereken aklı yücelterek tutkularını aklın egemenliğine vermektir. İnsan nefsine ait kusurları bilmeli ve bunları tedavi etmelidir. O, et-Tıbbu'r-Rûhânî'sinde, cinsel aşk, kendini beğenme (ucb), kıskançlık, öfke, yalan, cimrilik, zararlı düşünce ve kaygı, üzüntü, hayâsızlık (şereh), sarhoşluk, şehvet düşkünlüğü, bir şeye körü körüne ve anlamsız bağımlılık gibi kötü huylardan nasıl kurtulabilineceğini anlatmaktadır. Bu huylar ve alışkanlıklar insanı lezzetli bir hayattan mahrum ederler ve hayvan düzeyine düşürürler. Değersiz şeylere bağlılık, insanı özgürlükten yoksun bırakır. Onun rûhânî tabâbet adını verdiği ahlak ilmi ise insanın ahlakını düzeltmeyi amaçlar. Zira insan eğitilebilir bir varlıktır. İnsanın sahip olduğu irade ile davranışlarını düşünerek gerçekleştirmesi, onu diğer canlılardan ayıran bir yetenektir. (Bkz. Çağrıcı, 2006: 136).

Razî insan tabiatının ve tutkularının insanı düşünmekten alıkoymaya ve kolay ve bayağı hazlara bağlanmaya iteceğini belirtir. Tutkulara karşı koyma iradesi gösteremeyen kimseler, mutluluğu ararken mutsuz olurlar, sevinç ararken kedere, haz ararken acıya mahkum olurlar. İnsan tabiatı ona göre bencil ve doyumsuzdur. O, insan dünyanın yarısına sahip olması halinde bile diğer yarısını elde etmek için savaşacağını söylemektedir. (Bkz. Çağrıcı, 2006: 137).

c. Ruhun Güçleri ve Ahlaki Erdemler

Razi Eflatun'dan naklen ruhi melekelerin üçe ayrıldığını belirtir. Bunlar: Düşünen nefs, öfke nefsi ve şehvet nefsidir. Razi'ye göre ahlak anlamına gelen manevi tababet, nefsin bu belirtilen güçlerden kaynaklanan davranışları aşırılıklardan korur ve dengeli davranışlarda bulunmasını sağlar. Bunu manevi tababet deliller ve kanıtlarla ikna etme yöntemiyle gerçekleştirir. Her fazilet ifrat ve tefritin yani iki reziletin arasında bulunan ortadır. Bunun sağlanması ancak akla boyun eğmek ve tutkuları yenmekle mümkün olur. Bu sebeple bütün

felsefi akımlar ve dinler insanın tutkularını kontrol etmesini bir görev saymıştır. Fakat insan kendini beğenip her yaptığını onaylayarak bunu gerçekleştiremez. Kusurlar üzerinde düşünülmeli ve onların ahlaki hale getirilmesine çalışılmalıdır. Bunun için akıllı bir kişinin dost edinilmesi veya düşmanların eleştirilerinin dikkate alınması bir imkandır.

d. Hayatın Amacı ve Haz

Razi kitabi dinleri kabul etmemektedir. Fakat Eflatun'un görüşlerine uyarak öldükten sonra bu dünyadaki yaşantımıza göre iyi veya kötü bir yaşayışımızın olacağını benimsemiş gözükür. Ona göre yaratılışımızın amacı bedensel hazları tatmin etmek değil, bilgi ve adaleti gerçekleştirmektir. İnsan ancak bu iki temel erdem sayesinde bu dünyadan kurtularak ölüm ve acının bulunmadığı bir yaşama kavuşabilir. Kısaca insan bu dünyada yalnızca kendisini öldükten sonra yüce bir hayata ve ölümsüz bir yaşama kavuşturacak olan davranışları gerçekleştirmeli, bunun dışında kalan yani insanı bundan engelleyecek olanlardan uzak durmalıdır. (Bkz. Çağrıcı, 2006: 138).

Râzi, insanın bu dünyada karşılaştığı kötü durumlardan dolayı üzülmesinin yersiz olduğunu düşünür. Bu konuda o Kindi'nin görüşlerini benimsemesinin yanı sıra Hint, Mani ve Hıristiyan ahlakı ile birçok müslümanın uyguladığı aşırı züht ahlakını da onaylamamaktadır. (Bkz. Çağrıcı, 2006: 138 - 139).

ÖZET

DEĞERLENDİRME SORULARI

BU ÜNİTEDE BAŞVURULAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

1. Er-Râzî, Ebu Bekir Muhammed b. Zekeriya, Resâilü Felsefiyye, Tah: Lücnetü İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1982. Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde yayını.
2. Hüseyin Karaman, Ebu Bekir Zekeriya Er-Razi'nin Ahlak Felsefesi, İstanbul, 2004, İz yay.
3. Çağrıcı, Mustafa, İslâm Düşüncesinde Ahlâk, İstanbul, 2006, Dem Yayınları.
4. Kaya, Mahmut, Felsefî Risâleler, İstanbul, 2006, Klâsik Yayınları.